

ПИЛЬТЯЙ

Оксана Миколаївна,
канд. іст. наук, старший викладач
кафедри технологічної освіти та
професійної підготовки
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний
педагогічний університет імені
Григорія Сковороди»
(м. Переяслав-Хмельницький)

ІСТОРИОГРАФІЯ РОЗВИТКУ ДОСЛІДНОЇ СПРАВИ В АГРОГРУНТОЗНАВСТВІ УКРАЇНИ (30-ті РОКИ ХХ ст.)

У статті автор аналізує літературу та джерела стосовно розвитку дослідної справи в агрогрунтознавстві України в 30-х роках ХХ ст., визначено напрями, що вимагають подальшого вивчення.

У процесі аналізу галузевої літератури радянського періоду, виявлено, що розвиток сільськогосподарської дослідної справи в агрогрунтознавстві на початку 30-х років ХХ ст. багато в чому пов'язаний з ім'ям професора Г. Г. Махова і характеризується появою його фундаментальної монографії "Грунти України", яка узагальнила все, що було зроблено в справі вивчення ґрунтів України, а також ряду статей, присвячених історії дослідної справи в агрогрунтознавстві, яким також приділяли увагу в досліджуваній період О. Н. Соколовський, Д. Г. Віленський, О. Т. Калачиков та ряд інших вчених.

Простежено, що починаючи з 50-х років минулого століття, короткі екскурси в історію вітчизняної науки про агрогрунтознавство роблять відомі вчені О. Н. Соколовський, П. А. Власюк, Г. С. Гринь, а в 1994 р. їх фактично узагальнює О. М. Грінченко.

У період незалежності України, особливо наприкінці 90-х років ХХ ст., дедалі більше уваги починають приділяти питанням історії аграрної науки та її окремим галузям. Питання історії розвитку агрогрунтознавства та оцінки наукової діяльності вчених, які відіграли важливу роль у його розвитку, висвітлюють у своїх працях В. І. Канівець, Д. І. Ковалишин, В. Ф. Сайко, Е. Г. Дегодюк, Г. А. Мазур, Д. Г. Тихоненко, В. І. Онопрієнко та інші.

Ключові слова: агрогрунтознавство, науково-дослідна робота, дослідження ґрунтів, сільське господарство.

В статье автор анализирует литературу и источники относительно развития опытного дела в агропочвоведении Украины в 30-х годах ХХ в., определено направления, которые требуют последующего изучения.

В процессе анализа отраслевой литературы советского периода, выявлено, что развитие сельскохозяйственного опытного дела в

агрочоведенні початку 30-х років ХХ століття в багатьох відношеннях пов'язано з іменем професора Г. Г. Махова і характеризується появою його фундаментальної монографії "Почви України", яка об'єднала все, що було зроблено в справі вивчення ґрунтів України, а також ряд статей, присвячених історії експериментальної роботи в агрочоведенні, на яку звертали увагу в досліджуваному періоді В. Н. Соколовський, Д. Г. Віленський, А. Т. Калачиков і ряд інших учених.

Виявлено, що починаючи з 50-х років минулого століття, короткі екскурси в історію вітчизняної науки про агрочоведення роблять відомі вчені А. Н. Соколовський, П. А. Власюк, Г. С. Гринь, а в 1994 р. їх фактично об'єднує Е. М. Гринченко.

В період незалежності України, особливо в кінці 90-х років ХХ століття, все більше уваги починають приділяти питанням історії аграрної науки і її окремим галузям. Питання історії розвитку агрочоведення і оцінки наукової діяльності вчених, які зіграли важливу роль в його розвитку, висвітлює в своїх працях В. І. Канівець, Д. І. Ковалюшин, В. Ф. Сайко, Е. Г. Дегодюк, Г. А. Мазур, Д. Г. Тихоненко, В. І. Оноприєнко і інші.

Ключові слова: агрочоведення, науково-дослідницька робота, дослідження ґрунтів, сільське господарство.

In the article the author analyzes the literature and sources about the development of experimental work in Ukrainian agricultural soil science in the 1930s and identifies areas requiring further research.

In the process of analyzing industry literature of the Soviet period, it was revealed that the development of experimental agricultural soil work in the early 1930s was largely linked with Professor G. G. Makhov. It was characterized by the appearance of his fundamental monograph "Ukrainian Soil," which summarized all that was done in the study of Ukrainian soil, as well as several articles dedicated to the history of experimental work in agricultural soil science. This was also mentioned in the research of O.N. Sokolovskiy, D. G. Vilenskiy, O. T. Kalachykov and a number of other scientists.

Since the 1950s, a brief inquiry into the history of native soil science was made by the famous scientists O. N. Sokolovskiy, P. A. Vlasiuk, and G. S. Grin, and in 1994 they were summarized by E. M. Grinchenko. Since Ukraine became independent, especially in the late 1990s, more attention has been paid to the history of agricultural science and its separate branches. The history of soil science development and the evaluation of the research of scientists who have played an important role in its development are highlighted in the writings of V.I. Kanivets, D. I. Kovalyshyn, V. F. Saiko, E. G. Dehodiuk, G. A. Mazur, D. G. Tykhonenko, V. I. Onopriienko and others.

Keywords: soil science, scientific and research work, research of soils, agriculture.

Кожна галузь науки успішно розвивається в тісному зв'язку з історією її виникнення і розвитку. Відтворення цілісної картини еволюції

сільськогосподарської науки та дослідної справи в агрогрунтознавстві України періоду 30-х років ХХ століття не можливе без аналізу доробку попередніх дослідників. Історичний аналіз літературних джерел свідчить, що незважаючи на значний поступ, досягнутий українськими вченими в галузі історії ґрунтознавчої науки, наукові дослідження з цього питання здебільшого мають несистемний, фрагментарний, інколи статистичний характер, що вказує на відсутність комплексного дослідження з даної проблеми.

Метою нашої статті є аналіз літератури і джерел до історії розвитку сільськогосподарської дослідної справи в агрогрунтознавстві України впродовж 30-х років ХХ століття.

Парадоксом в історії ґрунтознавства, як і в деяких інших науках, є короткий власний історичний період і значно велика передісторія. Накопичення практично важливих знань про ґрунти почалося за декілька тисячоліть до нашої ери, і, як стверджує відомий дослідник у галузі ґрунтознавства І. О. Крупенніков, можна вважати, що ґрунтознавство в емпіричній стадії свого розвитку з'явилося на світовій арені 2-2,5 тис. років тому [1, с. 9]. Генетичне (теоретичне) ґрунтознавство оформилося в самостійну науку лише наприкінці ХІХ століття завдяки працям В. В. Докучаєва, М. М. Сибірцева, П. А. Костичева, Є. Гільгарда.

Засновником ґрунтознавства по праву вважають В. В. Докучаєва, який був також і його першим істориком. Характеризуючи його праці, слід зазначити, що В. В. Докучаєв не тільки заклав основи досить нової галузі природознавства – вчення про природні ґрунти, але й запропонував низку ідей в області фізичної географії, геології, геоботаніки, по суті заклав підвалини вчення про ландшафти. У праці «Русский чернозем» (1883) вчений зробив досконалий огляд близько 30 гіпотез походження чорноземів. Ця праця вважається джерелом найбільш значущих ідей В. В. Докучаєва [2, с. 518]. У монографії «Картография русских почв» (1879) – він виклав досвід земських ґрунтово-оціночних робіт, а в низці інших публікацій зробив огляд досліджень своєї наукової школи (1895, 1896). Майже у всіх своїх працях В. В. Докучаєв

підкреслював важливість організації мережі сільськогосподарських дослідних станцій [2, с. 535; 3, с. 15].

Потреба сільського господарства у знаннях про ґрунти України та посібниках із хліборобства змусила А. Г. Терниченка у 1918–1922 рр. видати серію підручників «Курс хліборобства», першою частиною якого є «Ґрунтознавство» (1918 р.) [4]. У 1922 р. підручник був доповнений, а за відомостями професора В. А. Вергунова [5, с. 26] став фактично першим, виданим українською мовою. Крім того, цей матеріал слід розглядати як нарис, враховуючи, що він побудований на результатах так званого земського ґрунтознавства, хоча з українськими колоритами назв.

Через кілька років, а саме в 1925 р. українською мовою видано підручник Г. Г. Махова «Ґрунтознавство», який мав морфолого-генетичне спрямування як у побудові, так і в наведених картах ґрунтів та їх класифікації [6].

Проаналізовані праці, присвячені досліджуваній проблемі, можна умовно поділити на два періоди: радянська історіографія 30-80-х років ХХ ст. і сучасна українська історіографія.

У процесі аналізу галузевої літератури радянського періоду виявлено, що розвиток сільськогосподарської дослідної справи в агроґрунтознавстві на початку 30-х років ХХ ст. багато в чому пов'язаний з ім'ям професора Г. Г. Махова і появою його фундаментальної монографії «Ґрунти України» (1930 р.) [7], в якій автор вперше запропонував детальну систему морфологічних ознак для визначення видів і типів ґрунтів України. Монографія узагальнила всі напрацювання у справі вивчення ґрунтів в Україні. Була ще раз підтверджена самостійність ґрунту як природно-історичного тіла. До її написання були залучені Є. Лавренко, Н. Десятова-Шостенко, В. Крокос. Книга ілюстрована багатьма точними кольоровими малюнками-профілями ґрунтів, які підготували досвідчені ґрунтознавці А. Левенгаупт і М. Волков. Широке використання в монографії англійської мови зробило її доступною іноземному читачеві, адже нічого подібного на той час у СРСР не видавалося, а ілюстрації й дотепер вважаються неперевершеними.

На сторінках провідного для свого часу журналу «Почвоведение», який визначається одним із кращих галузевих журналів у світі, відображалися досягнення й історія ґрунтознавчої науки в цілому, сприяючи її розвитку, популяризації та впровадженню в практику наукових розробок. Журнал був заснований у 1899 році під егідою Ґрунтової комісії Вільного економічного товариства за ініціативою найближчого учня і послідовника В. В. Докучаєва, відомого ґрунтознавця-гідролога, приват-доцента Санкт-Петербурзького університету П. В. Отоцького, який став першим редактором журналу [3, с. 367].

Нами виявлено, що журнал «Почвоведение» у № 5-6 за 1931 рік містить узагальнюючу інформацію щодо агроґрунтових досліджень. В одній із статей журналу, зокрема «Агропочвенные работы на Украине» [8], наголошується, що основна частина агроґрунтових робіт у республіці проводилася в 1930-1931 роках Українським інститутом сільськогосподарського ґрунтознавства. В ній також розглядаються основні напрями та завдання дослідної роботи інституту й інших науково-дослідних установ у галузі агроґрунтознавства.

Серед учених, які в згаданому журналі цього періоду активно висвітлювали проблеми агроґрунтознавства в Україні, були О. Н. Соколовський, І. Й. Канівець, О. І. Душечкін, С. С. Соболев, Г. Г. Махов, О. Т. Калачиков, М. М. Годлін та інші.

Крім журналу «Почвоведение», актуальні питання агроґрунтознавства, а саме: підвищення родючості ґрунтів, їх хімізація, меліорація та інші висвітлювалися і в таких періодичних виданнях того часу, як «Проблемы советского почвоведения», «Фронт науки и техники», «Химизация социалистического земледелия», «Шляхи соціалістичної реконструкції сільського господарства», «Зернове господарство», «Хата-лабораторія», «Соціалістичне сільське господарство», «Соціалістична агротехніка» та ряд інших.

У журналі «Зернове господарство» активно друкує свої праці Г. Г. Махов, в яких звертає увагу на актуальні проблеми в агроґрунтознавстві. Зокрема в

статті «Досягнення агрономічного ґрунтознавства УРСР за 1917–1937 рр.» автор подає коротку історію дослідної справи в агроґрунтознавстві, висвітлюючи при цьому фрагментарно основні дослідження в ґрунтознавстві на території України до 1937 року [9].

Питанням природи колоїдів ґрунту і засобам поліпшення агровиробничих властивостей солонців присвячені праці О. Н. Соколовського [10-12] – учня Д. М. Прянишникова і В. Р. Вільямса, який завжди відстоював позиції агрономічного ґрунтознавства.

За редакцією академіка О. Н. Соколовського Український інститут ґрунтознавства упродовж 1930-1931 років видав 1-й і 3-й томи праць інституту [13–14], 2-й том – вийшов за редакцією Д. Г. Віленського. Серед авторів поряд з редакторами зустрічаємо прізвища видатних вчених-аграріїв – Н. Вернандер, Є. Лавренка, Д. Сідері, Н. Десятову-Шостенко, Г. Висоцького, М. Конакова, П. Луцького, В. Крокоса, Г. Махова, М. Годліна, Т. Секунду, С. Муравлянського, М. Котова, Н. Саввікова, В. Францессона, Т. Таранець, С. Москвічова.

У цей період друкується низка статей у збірках і часописах Академії наук УРСР та Академії наук СРСР, союзних і республіканських виданнях і в «Трудах» Всесоюзного науково-дослідного інституту цукрової промисловості, Державного заповідника «Чаплі» (Асканія-Нова), Українського інституту соціалістичного землеробства, Харківського, Одеського, Уманського та інших сільськогосподарських інститутів, у матеріалах міжнародних конгресів з ґрунтознавства та інших комісій. Крім того, в Україні за короткий період видається кілька підручників із ґрунтознавства.

Так, 1933 р. ознаменувався виходом у світ відомого підручника одного з лідерів, творців і засновників сучасного агрономічного ґрунтознавства, академіка О. Н. Соколовського під назвою «Ґрунтознавство» [15]. Підручник надруковано українською мовою, в якому автор наводить першу схему генетичної класифікації ґрунтів. У 1934 р. підручник О. Н. Соколовського виходить російською мовою [16], а в 1935 р. – перероблений і доповнений з

попередніх видань підручник українською мовою «Курс сільськогосподарського ґрунтознавства» [17], який сприяв подальшому розвитку агрономічного ґрунтознавства, започаткованого В. Р. Вільямсом і П. А. Костичевим та продовжив колоїдно-хімічний напрям розвитку ґрунтотворних процесів і хімічної меліорації ґрунтів (вапнування, гіпсування тощо). Виявлено, що підручник О. Н. Соколовського перевидавався двічі: у 1954 р. («Курс сільськогосподарського ґрунтознавства») та у 1956 р. («Сельскохозяйственное почвоведение») [18, с. 8; 19].

У зв'язку з ліквідацією в 1935 р. Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук Всеукраїнський науково-дослідний інститут агроґрунтознавства та хімізації сільського господарства також частково ліквідується. На його основі створюється Український науково-дослідний інститут соціалістичного землеробства.

Під грифом цього інституту в 1936 р. виходять «Труди науково-дослідного інституту агроґрунтознавства та хімізації сільського господарства» у двох томах [20–21], які містять праці співробітників інституту за 1933–1935 рр. Частина напрацювань, опублікованих у «Трудах», значною мірою висвітлювала і питання, що стояли перед науково-дослідними установами, а саме: визначення потреби ґрунту у вапні, правильне застосування і використання добрив, розробка методики відокремлення органічної форми фосфатної кислоти ґрунту від мінеральної, методики визначення обмінної ємності вбирання ґрунту, методики визначення солонцюватості ґрунту, ефективність впливу мінеральних добрив на врожай цукрових буряків на різних ґрунтових відмінах зони бурякосіяння УСРР по 35 МТС. Авторами праць були О.М. Вишинський, О.Т. Калачиков, С.М. Юнік, О.І. Душечкін, В.І. Городиський, І.Л. Колоша, Л.Т. Карачевська, М.М. Годлін, П.В. Бірко, В.Ю. Калюжний, Є.П. Цеслінська, І.С. Миронівський, А.А. Ушацька та ін. III том «Трудів» (1937) містить агровиробничу характеристику ґрунтів зони бавовносіяння УРСР [22].

Ряд робіт, присвячених проблемам ґрунтів районів бурякосіяння УРСР, їх агрофізичним властивостям, мікробіологічній, генетико-виробничій

характеристикам та методиці ґрунтово-агрохімічних досліджень, вміщено в «Сборнике работ по агропочвоведению, агрохимии и почвенной микробиологии» (1936) [23] за редакцією М.П. Панасюка, І.Й. Канівця і П.А. Власюка. Серед авторів збірки – А.Г. Радченко, А.І. Гнатовська, В.Д. Манзон, Н.Д. Васько, І.Й. Канівець, В. І. Самбуrow.

Короткий екскурс в історію вітчизняної науки про агроґрунтознавство у вигляді історико-критичного нарису – «Основні напрями розвитку вітчизняної науки про ґрунт», зробив дійсний член Академії наук Української РСР О. Н. Соколовський. У першому томі «Питання підвищення родючості ґрунтів» [24]. Аналізуючи ґрунти України, автор наголосив, що возз'єднання у 1939 р. західних областей з Україною зумовило потребу вивчати характер ґрунтового покриву цих областей науково-дослідними установами.

Основні напрями ґрунтознавчих досліджень висвітлені в історичному нарисі Г.С. Гриня – «З історії територіальних ґрунтових досліджень на Україні» (1970) [25]. Автор виділяє три періоди вивчення ґрунтового покриву України: 1) дореволюційний – до Великої Жовтневої соціалістичної революції; 2) післяжовтневий перший – період планомірних, але територіально розрізнених ґрунтових досліджень; 3) післяжовтневий другий – період суцільного великомасштабного ґрунтового дослідження, початок якого, за твердженням Г. С. Гриня, може бути датований 1956 р.

Окремо Г.С. Гринь відзначає праці, опубліковані у 1932 р.: А.І. Левенгаупта, який присвячує своє дослідження вивченню ґрунтів Нижньої Наддніпрянщини, А. І. Антипова-Каратаєва і Л. І. Прасолова – про ґрунти Кримського державного лісового заповідника та прилеглих районів. Цією роботою й численними аналітичними даними дослідження ґрунтів і вміщеними картами, зокрема і ґрунтових, зроблено вагомий внесок у вивчення ґрунтового покриву гірського Криму і бурих лісових ґрунтів [25, с. 8].

Перший післяжовтневий період, за відомостями Г.С. Гриня, характеризується значними результатами щодо вивчення ґрунтового покриву України. Вперше досліджено величезні нові території (близько 20 млн. га) та у

великому масштабі обстежено земельні площі, проєктовані під зрошення й гідробудівництво на півдні України, вивчено та закартовано ґрунти деяких районів і всіх радгоспів зони бурякосіяння, складено й видано карти ґрунтів України в масштабах 1:10 000 і 1:750 000 та ґрунтово-агрохімічну карту зони бурякосіяння [25, с. 10].

Питанню історії розвитку агроґрунтознавства приділяв увагу й академік П. А. Власюк. У праці «Розвиток агрономічної хімії та ґрунтознавства нашої Вітчизни» (1954) [26] автор висвітлив минуле й накреслив подальші завдання згаданих галузей науки з метою з'ясування, що вже зроблено, на скільки засвоєна багата спадщина та які проблеми слід вважати першочерговими.

У 1994 р. ґрунтознавець, професор О.М. Грінченко у Харкові видав історичний нарис «Кафедра почвоведення Харківського державного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва» [27] в якому розглянув етапи розвитку кафедри ґрунтознавства сучасного Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва з моменту її заснування. У згаданому нарисі автор подає суперечливу інформацію стосовно терміну проведення агроінвентаризаційних досліджень ґрунтів України, внаслідок чого змінюється історичний хід подій щодо життя одного з керівників цих робіт, а також одного з директорів Всеукраїнського науково-дослідного інституту агроґрунтознавства та хімізації сільського господарства, професора Д.Г. Віленського.

У часи незалежності України, особливо наприкінці 90-х років ХХ ст. дедалі більше уваги починають приділяти питанням історії аграрної науки та її окремим галузям. Питання історії розвитку агроґрунтознавства та оцінки наукової діяльності вчених, які відіграли важливу роль у його розвитку, висвітлюють у своїх працях В. І. Канівець [28, 29], Д. І. Ковалишин [30], В. Ф. Сайко [31], Е. Г. Дегодюк [32], Г. А. Мазур [33], В. А. Вергунов [5], Д. Г. Тихоненко [18], В. І. Онопрієнко [34] та інші.

Відтворенню життєвого й творчого шляху видатних українських учених ґрунтознавців, а також історії аграрної науки, зокрема агроґрунтознавства,

сприяло започаткування наприкінці 90-х років минулого століття Державною науковою сільськогосподарською бібліотекою УААН серії історико-бібліографічних видань: «Українські вчені аграрії ХХ століття», «Академіки Української академії аграрних наук», «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії». У цих серіях вийшли книги: «Вчені-грунтознавці, агрохіміки, землероби» [35], «Г. Вольтер та Ю. Клеопов і Г. Махов – забуті сторінки вітчизняної науки» [36], «Агрономічне ґрунтознавство в Україні (1918–1930 рр.)» [37], «Всеукраїнська академія сільськогосподарських наук» [38] та «Агроґрунтознавство в Україні (1930-1941 рр.): Частина I (1930–1935 рр.)» [39]. В останній книзі наведено документи й архівні матеріали з розвитку агроґрунтознавства в Україні за період 1930-1935 років. У науковий обіг вперше введено невідомі й маловідомі урядові та офіційні документи, матеріали періодичних галузевих видань, які певною мірою висвітлюють стан агроґрунтознавства в досліджуваній період. Із серії «Бібліографія вчених-аграріїв України» виокремлюється своєю ґрунтовністю бібліографічний покажчик, присвячений визначному українському вченому в галузі ґрунтознавства Г. Г. Махову – «Професор Махов (Махів) Григорій Григорович (1886–1952)» [40].

У 2006 р. до 50-річчя з дня заснування ННЦ «Інститут ґрунтознавства та агрохімії імені О.Н. Соколовського» і 60-річчя з дня заснування факультету агрохімії та ґрунтознавства Харківського національного аграрного університету імені В. В. Докучаєва побачила світ книга «Академік Олексій Никанорович Соколовський (1884–1959)» [41], авторами якої є В.А. Вергунов, Н.М. Новосад, В.А. Зозуля, К.Б. Новосад. У праці узагальнено архівні матеріали й друквані праці про головні етапи та напрями наукової діяльності організатора ґрунтознавчої науки академіка О.Н. Соколовського. Науковцями визначено його роль в об'єднанні ґрунтознавців України та створення інституту ґрунтознавства, висвітлено наукові погляди на обґрунтування таких напрямків, як колоїдна хімія ґрунтів і агрономічне ґрунтознавство.

У цей період було видано ґрунтовні теоретико-методологічні праці з відтворення історії аграрної науки відомого в Україні вченого у галузі аграрної історії та біографістики професора В.А. Вергунова. Зокрема, вийшла у світ перша частина збірки «Нариси історії аграрної науки, освіти та техніки» [42], що узагальнила матеріали досліджень автора з питань історії аграрної науки, освіти та техніки України, які були опубліковані в різних періодичних і спеціальних виданнях упродовж 1999–2006 років. Один із розділів присвячений історії українського ґрунтознавства. У 2008 р. виходить друком друга частина згаданої збірки, яка є логічним продовженням першої як за структурою, так і за основним змістом щодо становлення і розвитку сільськогосподарської дослідної справи в Україні з персоніфікованим наповненням [43]. В. А. Вергунов у статті «Українське ґрунтознавство: історія становлення та розвитку у наукових школах, інститутизації і періодизації» [44] вперше за часи незалежності виділив етапи становлення й розвитку українського наукового ґрунтознавства, застосувавши принципи науковості, системності та історизму, і на високому теоретичному рівні обґрунтував методологію, державну зацікавленість, вихід наукових трактатів. Також автор запропонував власну періодизацію започаткування і становлення сільськогосподарської дослідної справи у вітчизняній агрономії.

Також видано кілька колективних праць, присвячених аналізу вітчизняного ґрунтознавства. Найбільш ґрунтовними є такі праці: І. І. Назаренко «Історія і методологія ґрунтознавства» (2000) [45], М. І. Лактіонов «Агроґрунтознавство» (2001) [46], за ред. Д. Г. Тихоненка «Ґрунтознавство» (2005) [47], О. Ф. Гнатенко, М. В. Капштик, Л. Р. Петренко, С. В. Вітвицький «Ґрунтознавство з основами геології» (2005) [48]. Автори цих праць роблять спробу неупереджено донести до читача історію становлення й розвитку ґрунтознавства в Україні.

У 1999 році виходить друком спеціальний випуск міжвідомчого тематичного наукового збірника «Землеробство», який містить історичні нариси про діяльність Інституту землеробства УААН як наукової установи,

головних його підрозділів, провідних науковців. У ньому узагальнено результати багаторічних досліджень різних напрямів землеробства.

Аналіз праць деяких сучасних авторів виявив ряд недоречностей стосовно історії інститутизації науково-дослідних установ з даної галузі та їх керівників [31; 32; 33]. Крім того, у збірці «Інститут землеробства» (2000) [49, с. 5] подається суперечлива інформація щодо організації й керівництва інституту протягом досліджуваного періоду. Залишилася поза увагою діяльність видатного вченого Д.Г. Віленського, який обіймав посаду директора інституту в 1933 р., а також неправильно вказані ініціали та роки перебування на посаді директорів інституту І.С.Жукова та І.С. Подвига, недостатньою мірою розкрито проведення дослідних робіт з питань агрогрунтознавства, зокрема агроінвентаризаційних досліджень ґрунтів України у 1932-1933 роках.

Висновки. Незважаючи на те, що чимало авторів у своїх працях і статтях торкалися питань, пов'язаних з науково-дослідними установами, науково-освітньою діяльністю вчених, їх здобутків в галузі агрогрунтознавства, та в цілому формування дослідної справи в агрогрунтознавстві України в зазначений період потребує більш детального висвітлення. На наше переконання, не виникає сумніву щодо активізації вивчення історії сільськогосподарської науки та творчого шляху видатних українських вчених, які були організаторами функціонування наукових установ і відіграли важливу роль у розвитку аграрної науки, зокрема з агрогрунтознавства.

Список використаної літератури

1. *Крупеников И. А.* История почвоведения от времени его зарождения до наших дней / Крупеников И. А. – М. : Наука, 1981. – 327 с.
2. *Докучаев В. В.* Избранные труды / В. В. Докучаев ; [под ред. Б. Б. Польшова]. – М. : Акад. наук СССР, 1949 – 643 с.
3. *Иванов И. В.* История отечественного почвоведения : развитие идей, дифференциация, институционализация : [у 2 кн.] / И. В. Иванов. – М. : Наука, 2003. – Кн. 1. (1870–1947). – 398 с.
4. *Терниченко А.* Курс хліборобства : [підруч. для серед. і нижчих с.-г. шкіл і агр. курсів.] / Аристарх Терниченко. – К. : Укр. агроном, 1918. – Ч. 1. Ґрунтознавство. – 109 с.

5. *Вергунов В. А.* Історія ґрунтознавства в Україні : проблеми і методологія шляхів вирішення / В. А. Вергунов // Вісн. Харк. Нац. аграр. ун-ту ім. В. В. Докучаєва. – 2006. – № 7. – С. 20–37.

6. *Махів Г.* Ґрунтознавство : з 60-верстною картою України / Г. Махів. – Х. : Держвидав України, 1925. – 160 с.

7. *Махов Г. Г.* Ґрунти України / Г. Г. Махов. – Х. : Рад. селянин, 1930. – 332 с.

8. *Агрочувенные работы на Украине* // Почвоведение. – 1931. – № 5-6. – С. 67–68.

9. *Махов Г. Г.* Досягнення агрономічного ґрунтознавства УРСР за 1917–1937 рр. / Г. Г. Махов // Зерн. госп-во. – 1937. – № 11 (14). – С. 76–81.

10. *Соколовський О. Н.* Колоїди ґрунту на допомогу меліорації / О. Н. Соколовський // Шляхами рад. меліорації. – 1931. – № 1. – С. 23–25.

11. *Соколовський О. Н.* Про солонці й солонцюваті ґрунти Півдня УРСР та їх поліпшення й використання / О. Н. Соколовський // Зерн. госп-во. – 1937. – № 7. – С. 52–58.

12. *Соколовский А. Н.* Некоторые выводы по вопросу об использовании свойств почвенных коллоидов для технических целей / А. Н. Соколовский // Почвоведение. – 1940. – № 7. – С. 3–21.

13. *Труди* науково-дослідної кафедри ґрунтознавства / [за ред. О. Н. Соколовського]. – Х., 1930. – Т. 1. – 223 с.

14. *Труди* Українського інституту ґрунтознавства / [за ред. О. Н. Соколовського ; пер. на англ. мову О. О. Плещеевої, О. О. Абрамова]. – Х. : Держсільгоспвидав, 1931. – Т. 3. – 201 с.

15. *Соколовський О. Н.* Ґрунтознавство / О. Н. Соколовський. – Х. ; Дніпропетр. : Держсільгоспвидав УРСР, 1933. – 551 с.

16. *Соколовский А. Н.* Курс сільськогосподарського почвоведення / А. Н. Соколовский. – М. ; Л. : Сельхозгиз, 1934. – 270 с.

17. *Соколовський О. Н.* Курс сільськогосподарського ґрунтознавства для сільськогосподарських вузів / О. Н. Соколовський. – К. : Держсільгоспвидав УРСР, 1935. – 296 с.

18. *Історія* ґрунтово-картографічних досліджень в Україні / Д. Г. Тихоненко, А. О. Георгі, М. А. Щуковський [та ін.] // Вісн. Харк. Нац. аграр. ун-ту. – 2001. – № 3. – С. 3–14.

19. *Пильтяй О. М.* Історія створення підручника “Курс сільськогосподарського ґрунтознавства” / О. М. Пильтяй // Екологізація сталого розвитку агросфери і ноосферна перспектива інформаційного суспільства : матеріали міжнар. наук. конф. студ., аспірантів і молодих учених. – Х., 2007. – С. 146.

20. *Труди* Науково-дослідного інституту агроґрунтознавства та хемізації сільського господарства. – К. ; Х. : Держ. вид-во колгосп. і радгосп. л-ри УСРР, 1936. – Т. 1. – 235 с.

21. *Труди* Науково-дослідного інституту агроґрунтознавства та хемізації сільського господарства : [зб. наук. праць з агрохемії та фізико-хемії ґрунту]. – К. ; Полтава : Держ. вид-во колгосп. і радгосп. л-ри УСРР, 1936. – Т. 2. – 143 с.

22. *Махов Г. Г.* Агро-виробнича характеристика ґрунтів зони бавовносіяння УРСР / Г. Г. Махов // Труды Укр. НДІ соц. землеробства. – Т. 3. – К. ; Полтава, 1937. – 144 с.
23. *Сборник работ по агропочвоведению, агрохимии и почвенной микробиологии* // [под ред. М. П. Панасюка, И. И. Канивца, П. А. Власюка]. – М. ; Л. : Пищепромиздат, 1936. – 150 с.
24. *Соколовський О. Н.* Основні напрями розвитку вітчизняної науки про ґрунт (історико-критичний нарис) / О. Н. Соколовський // Питання підвищення родючості ґрунтів : наук. пр. лаб. Ґрунтознавства / АН УРСР. – К., 1953. – Т. 1. – С. 5–31.
25. *Гринь Г. С.* З історії територіальних ґрунтових досліджень на Україні / Г. С. Гринь // Агрохімія і ґрунтознавство. – 1970. – № 15. – С. 3–16.
26. *Власюк П. А.* Розвиток агрономічної хімії та ґрунтознавства нашої Вітчизни / П. А. Власюк. – К. : Київ. держ. ун-т, 1954. – 46 с.
27. *Гринченко А. М.* Кафедра почвоведення Харківського державного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва : ист. очерк (1894–1979 гг.) / А. М. Гринченко. – Х., 1994. – 35 с.
28. *Канівець В. І.* Ще раз про витоки Харківської школи ґрунтознавців / В. І. Канівець // Вісн. Харк. нац. аграр. ун-ту ім. В. В. Докучаєва. – 2004. – № 1. – С. 9–13.
29. *Канівець В. І.* Незабутні біографії / В. І. Канівець // Агрохімія і ґрунтознавство : міжвід. темат. наук. зб. – Х., 2003. – № 64. – С. 106–111.
30. *Ковалишин Д.* Наталія Вернандер – видатна постать в українському ґрунтознавстві / Деонізія Ковалишин // Історія української географії. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2006. – Вип. 1 (13). – С. 23–25.
31. *Сайко В. Ф.* Становлення Інституту землеробства Української академії аграрних наук / В. Ф. Сайко // Землеробство : міжвід. темат. наук. зб. – К. : Нора-Прінт, 1999. – № 73 [спецвип.]. – С. 3–19.
32. *Дегодюк Е. Г.* Шляхи поступу агрохімічної науки в Україні – у вимірі часу інституту землеробства / Е. Г. Дегодюк // Землеробство : міжвід. темат. наук. зб.. – К. : Нора-Прінт, 1999. – № 73[спецвип.]. – С. 1–27.
33. *Мазур Г. А.* Науковий доробок ґрунтознавців / Г. А. Мазур // Землеробство : міжвід. темат. наук. зб.. – К. : Нора-Прінт, 1999. – № 73 [спецвип.]. – С. 101–111.
34. *Онопрієнко В. І.* Історія української науки XIX–XX століття / В. І. Онопрієнко. – К. : Либідь, 1998. – 304 с.
35. *Вчені-ґрунтознаці, агрохіміки, землероби* / О. Г. Тараріко В. В. Медведєв. – К. : Аграр. наука, 2003. – 332 с. – (Сер. «Укр. вчені-аграрії XX ст.» ; кн. 8.).
36. *Г. Вальтер* та Ю. Клеопов і Г. Махов – забуті сторінки вітчизняної науки / [уклад. : В. А. Вергунов, В. І. Мельник ; під заг. ред. В. М. Єжова]. – Сімферополь : Таврида, 2006. – 160 с. – (Іст.-бібліогр. сер. «Аграр. наука України в особах док. бібліографії» ; кн. 13).
37. *Агрономічне ґрунтознавство в Україні (1918–1930 рр.)* : зб. док. і матеріалів / [уклад. : В. А. Вергунов, О. А. Пашківська ; за ред.

В. А. Вергунова]. – К., 2008. – 222 с. – (Іст.-бібліогр. сер. «Аграр. наука України в особах док. бібліографії» ; кн. 23).

38. *Всеукраїнська академія сільськогосподарських наук* : зб. док. і матеріалів / [уклад. : В. А. Вергунов, І. В. Гриник, З. П. Кірпиць та ін. ; під заг. ред. Ю. Ф. Мельника]. – К. : Аграр. наука, 2006. – 314 с. – (Іст.-бібліогр. сер. «Аграр. наука України в особах док. бібліографії» ; кн. 15).

39. *Агрогрунтознавство в Україні (1930–1941)* : зб. док. і матеріалів / [уклад. : В. А. Вергунов, О. М. Пильтяй ; за ред. В. А. Вергунова]. – К., 2007. – Ч. 1. (1930–1935). – 200 с. – (Іст.-бібліогр. сер. “Аграр. наука України в особах, док., бібліографії” ; кн. 18).

40. *Професор Махов (Махів) Григорій Григорович (1886–1952)* : біобліогр. Показч. наук. праць за 1914–1994 рр. / [уклад. та наук. ред. В. А. Вергунов]. – К., 2005. – 100 с. – (Сер. «Бібліографія вчених-аграріїв України» ; кн. 10).

41. *Академік Олексій Никанорович Соколовський (1884–1959)* / [Вергунов В. А., Новосад Н. М., Зозуля В. А., Новосад К. Б.]. – Х. : К.П. «Друкарня № 13», 2006. – 164 с.

42. *Вергунов В. А. Нариси історії аграрної науки, освіти та техніки* / В. А. Вергунов. – К. : Аграр. наука, 2006. – 492 с. – (Іст.-бібліогр. сер. «Аграр. наука України в особах, док., бібліографії» ; кн. 12).

43. *Вергунов В. А. Нариси історії аграрної науки, освіти та техніки* / В. А. Вергунов. – К. : Аграр. наука, 2008. – Ч. 2. – 568 с. – (Іст.-бібліогр. сер. «Аграр. наука України в особах, док., бібліографії» ; кн. 24).

44. *Вергунов В. А. Українське ґрунтознавство : історія становлення та розвитку у наукових школах, інститутизації і періодизації* / В. А. Вергунов // *Історія української науки на межі тисячоліть* : зб. наук. праць. – К., 2006. – Вип. 24. – С. 46–79.

45. *Назаренко І. І. Історія і методологія ґрунтознавства* : [навч. посіб.] / І. І. Назаренко. – Чернівці : Рута, 2000. – 68 с.

46. *Лактіонов М. І. Агрогрунтознавство* : [навч. посіб.] / Лактіонов М. І. – Х. : Видавець Шуст А. І., 2001. – 156 с.

47. *Ґрунтознавство* : підручник / [Тихоненко Д. Г., Горін М. О., Лактіонов М. І. та ін.] ; за ред. Д. Г. Тихоненка. – К. : Вища освіта, 2005. – 703 с.

48. *Ґрунтознавство з основами екології* : [навч. посіб.] / О. Ф. Гнатенко, М. В. Капштик, Л. Р. Петренко, С. В. Вітвицький. – К. : Оранта, 2005. – 648 с.

49. *Інститут землеробства / УААН*. – К., 2000. – 43 с.